

УДК 338.12.017

Салашенко Т. І.,

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки підприємства та менеджменту Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця (Україна)

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РИНКІВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Енергетична складова відіграє вкрай важливу роль у забезпеченні національної безпеки та гарантуванні сталого розвитку України. В Україні тривалий час зберігається галузевий підхід до формування енергетичної політики, що вирішує проблеми окремих видів енергетичного бізнесу. У той же час еволюційний розвиток енергетичних ринків в розвинених країнах засвідчує послідовність проходження ними наступних етапів: обрання національної моделі енергетичної безпеки, економічний розвиток, екологізація розвитку. Нажаль в Україні не набув свого остаточного формування перший етап – становлення національної моделі енергетичної безпеки: наразі не вдалося досягти енергетичної безпеки ні за жодною із сфер паливного сектору.

Системними проблемами розвитку енергетичного сектору є: імпортна залежність практично за всіма видами первинних паливно-енергетичних ресурсів; низька диверсифікованість їх виробництва та імпорту (в Україні не існує жодного енергетичного ринку, який характеризувався якщо й не досконалою, то хоча б монополістичною конкуренцією), двополярність зовнішньої енергетичної політики України, що проявляється у прагненні до купівлі дешевих видів паливно-енергетичних ресурсів в країнах пострадянського простору та одночасно лібералізації економічних відносин в енергетичному секторі на європейській основі; висока інтенсивність енергоспоживання у всіх секторах економіки та побуті, неузгодженість структури енергоспоживання зі структурою національного енергетичного потенціалу, низька ефективність перетворення первинних паливно-енергетичних ресурсів в кінцеву енергію. Інституціональною основою вирішення вищеперелічених питань повинна стати реорганізація енергетичних ринків України.

Найбільш вагомим дослідженням за проблематикою реорганізації ринкових відносин в енергетичній сфері проводяться як міжнародними, так і національними дослідними та експертно-аналітичними організаціями, серед яких: International Energy Agency (IEA) [1], US Energy Information Administration [2], British Petroleum (BP) [3], World Energy Council (WEC) [4] та ін. Вагомий внесок у формування механізмів реорганізації енергетичної політики України внесли праці В. Баранніка [5], М. Кизим [6], В. Лір [7], О. Суходолі [8], В. Шпілевський [9] та ін.

Метою цієї публікації є періодизація міжнародних зобов'язань щодо реорганізації енергетичних ринків України та аналіз їх вимог в контексті

формування національної енергетичної політики..

На сьогодні реорганізація енергетичних ринків в Україні пов'язується з лібералізаційними процесами та розглядається в контексті імплементації європейського законодавства в національну практику. Україна взяла на себе зобов'язання щодо лібералізації енергетичного ринку під час підписання ряду міжнародних договорів, а саме: Договору до Енергетичної хартії та Заключного акту до неї у 1998 р., Угоди про заснування Світової організації торгівлі у 2008 р., Договору про заснування енергетичного співтовариства у 2010 р., Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 р. (рис. 1). Одним із таких напрямів є імплементація енергетичних *acquis communautaire* ЄС, зокрема Третього енергетичного пакету ЄС.

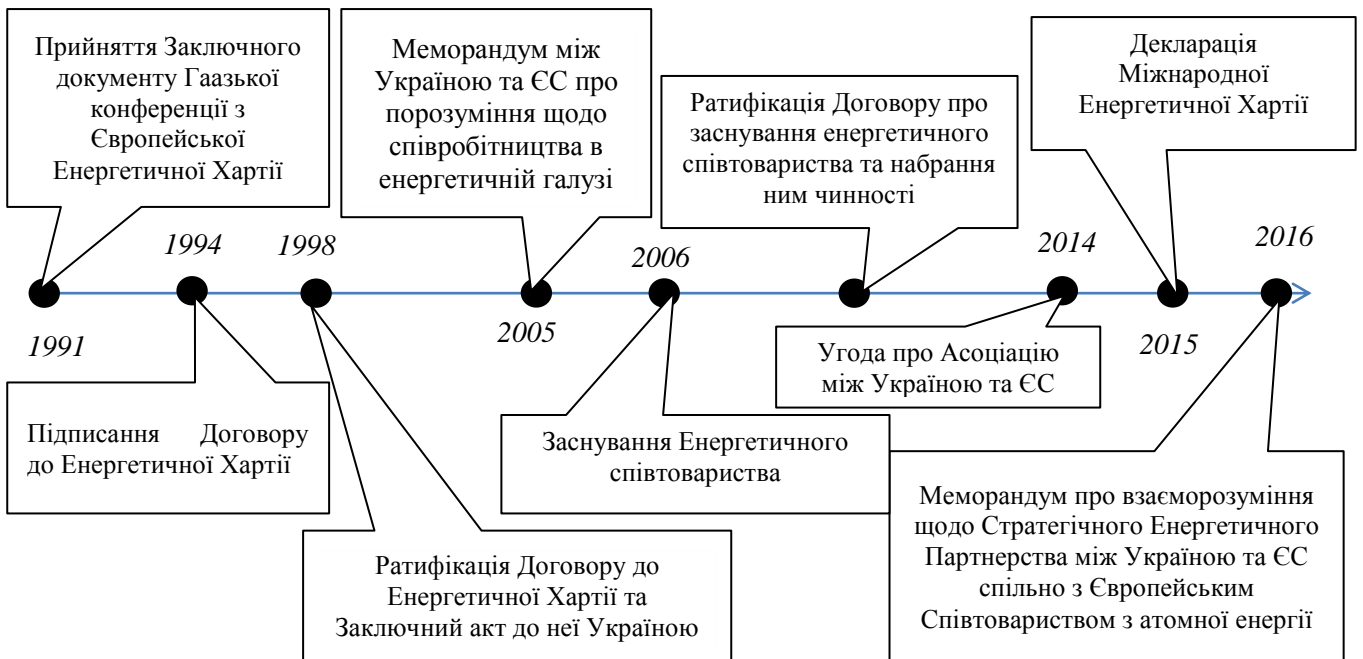

Рис. 1. Періодизація виникнення міжнародних зобов'язань України перед ЄС в енергетичній сфері

Підписані Україною міжнародні зобов'язання в енергетичній сфері (Договір до Енергетичної Хартії, Договір про заснування Енергетичного співтовариства, глава 11 – "питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями" Угоди про асоціацію Україна-ЄС) мають на меті впровадження європейського законодавства в національну практику але без урахування особливостей функціонування національної енергетичної сфери. Традиційно ЄС є економічно багатим та енергетично бідним інтеграційним об'єднанням. Зокрема ЄС імпортує близько 70 % від спожитого природного газу, а 28 країн ЄС видобуваються лише у 2,4 рази більше ніж одна Україна (47 млрд куб.м проти 20 млрд куб.м) [10]. За таких умов першочерговим завданням ЄС в енергетичній сфері є безпека енергопостачань, яка пов'язується з інтеграцією енергетичних ринків країн-членів ЄС. Вільні енергетичні перетоки мають сприяти конвергенції цін в різних куточках ЄС, сформованих за імпортом

паритетом. Постає питання чи вигідні такі умови Україні, яка має власний енергетичний потенціал та енергетичну інфраструктуру, а операційні витрати українських суб'єктів енергобізнесу є значно нижчими, ніж на аналогічних об'єктах в ЄС?

Відтак, лібералізація ринкових відносин в енергетичній сфері України вимагає радикальної зміни механізмів функціонування енергетичного ринку на принципах вільної конкуренції, недискримінації та ефективного покриття економічно обґрунтованих витрат з урахуванням інвестиційної та екологічної складових. Взаємовідносини між Україною та ЄС визначають лише її роль як транзитної держави у формуванні європейської енергетичної політики. Усі з основополагаючих документів, на яких будується співпраця в енергетичній сфері України та ЄС, відводять особливу роль транзитному потенціалу України, нехтуючи її енергетичним суверенітетом. ЄС не приділяє значної ролі Україні як самостійного гравця європейського енергетичного ринку, а лише захищає свої інтереси щодо диверсифікації енергопостачань, сприяє реалізації екологічних напрямів енергетики України, що мають транскордонний вплив, а також захищає власних виробників машинобудівної промисловості за рахунок впровадження європейських стандартів енергоефективності.

Іншою вагомою причиною, що обумовлює необхідність реорганізації енергетичних ринків України, є збереження національної енергетичної самоідентичності, що визначається достатнім енергетичного потенціалу навіть за умов постійного зростання енергетичних потреб, достатніми, але фізично і морально зношеними, енергогенеруючими потужностями та енергетичною інфраструктурою. Українська енергосистема (у широкому її розумінні), як спадщина УСРСР, отримала атрибути правосуб'єктності, однак не є повною мірою самостійною від зовнішнього впливу: окремі складові енергетичного сектору майже повністю знаходяться в іноземній власності; Україна змушена йти на політичні та економічні поступки задля збереження транзитної ролі держави та отримання цінових знижок в імпорті паливно-енергетичних ресурсів; монопольна імпортерна залежність від окремих країн-експортерів, а прагнення її змінити лише відбивається на потраплянні в іншу енергетичну "пастку".

Проте, Україна має значний потенціал паливно-енергетичних ресурсів в енергетичному еквіваленті, який, навіть за доведеними запасами, спроможний задовольнити не тільки національні інтереси, але й стати значним гравцем на європейському ринку. Залишаються лише відкритими питання, яким чином його реалізувати в комерційно привабливий та екологічно прийнятний спосіб, забезпечивши виробництво сучасних та зручних форм кінцевої енергії з високою доданою вартістю, замість експорту дешевих первинних паливно-енергетичних ресурсів (вугілля, мазуту та деревини).

Третім суттєвим чинником, що формує національні особливості реорганізації енергетичних ринків, є необхідність подолання соціально-економічних їх наслідків, оскільки Україна має достатньо високий рівень питомого енергоспоживання як в економіці, так і житловій сфері, а лібералізація енергетичних відносин сприятиме підвищенню енергетичних цін

та тарифів до європейського рівня.

Зважаючи на вище викладене, реорганізація енергетичних ринків в Україні повинна стати атрибутом енергетичної політики України на основі моделі енергетичної безпеки, що узгоджуватиметься з міжнародними зобов'язаннями України. Вибір методів, форм та інструментів є суто національним завданням, від якого буде залежити енергетичний суверенітет національної економіки.

Список використаних джерел:

1. World Energy Outlook 2015 [Електронний ресурс] / International Energy Agency. – Режим доступу: <http://www.worldenergyoutlook.org/weo2015/>.
2. International Energy Outlook 2016 [Електронний ресурс] / US Energy Information Administration. – Режим доступу: [http://www.eia.gov/forecasts/ieo/pdf/0484\(2016\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/ieo/pdf/0484(2016).pdf)
3. BP Energy Outlook 2016 edition [Електронний ресурс] / British Petroleum. – URL : <https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/energy-outlook-2016/bp-energy-outlook-2016.pdf>.
4. World Energy Trillema. A more sustainable path to development [Електронний ресурс] / World Energy Council. — Режим доступу: http://www.jisea.org/pdfs/2014_annual_meeting_macnaughton.pdf.
5. Бараннік В. О. Енергетична безпека держави: основні сучасні тенденції та принципи забезпечення / В. О. Бараннік // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. - 2013. - Т. 212, Вип. 200. - С. 101-106. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2013_212_200_22.
6. Кизим М. О. Економічна безпека в газовій сфері. Монографія / М. О. Кизим, О. В. Лелюк. – Х : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 224 с.
7. Лір В.Е. Енергонезалежність України: досягнення та перспективи / В. Е. Лір // Економіка і прогнозування. – № 2. – 2016. – С. 110–131.
8. Суходоля О. М. Енергетичний сектор України: перспектива реформування чи стагнації / О. М. Суходоля, А. Ю. Сменковський // Стратегічні пріоритети. – 2013. – №2. – С.74–80.
9. Шпілевський В.В. Сфера енергокористування та енергетичний цикл України: аналітичний аспект / В. В. Шпілевський, О. В. Лелюк // Проблеми економіки. – 2011. – №4. – С.44 – 54/
10. Eurostat [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.